

AMALVO IR ŽUVINTO PELKIŲ IŠSAUGOJIMO PROJEKTAS

Balandžio 30 d. Marijampolės savivaldybės administracijos patalpose valstybės institucijų, vietos bendruomenių bei žiniasklaidos atstovams buvo pristatytas ES LIFE+ programos projektas „Amalvo ir Žuvinto pelkių išsaugojimas“. Projektas siekia prisidėti prie žmonijos „ekologinės skolos“ gamtai mažinimo, atkurdamas pažeistus gamtos kompleksus, ieškodamas racionalaus balanso tarp ekonominių ir ekologinių interesų bei skatinamas tausojančių ūkininkavimą vienoje iš vertingiausių Lietuvos gamtinių teritorijų, priklausančių ES saugomų teritorijų tinklui Natura 2000 – Žuvinto biosferos rezervate.

Trijų metų trukmės projektą (2009 – 2012) finansuoja ES LIFE+ programa, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, UNDP-GEF projektas „Biologinės įvairovės išsaugojimas Lietuvos pelkėse“, Marijampolės savivaldybės administracija, Marijampolės miškų urėdija, Žuvinto biosferos rezervato direkcija.

Plačiau apie tai paprašėme papasakoti Viešosios įstaigos „Gamtos paveldo fondas“ projektų vadovą Algirdą STOSKŪ.

KAS YRA „LIFE“?

Europos Sąjungos LIFE+ programa – finansinis instrumentas, skirtas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti. LIFE programos kryptis „Nature“, pagal kurią įgyvendinamas šis projektas, yra skirta Europos Bendrijos svarbos saugomų teritorijų tinklo Natura 2000 gamtinių vertybių apsaugai. Žuvinto biosferos rezervatas yra šio europinio tinklo dalis.

Marijampolėje vykusiame seminare buvo pasirašytos bendradarbiavimo sutartys tarp vadovaujančio projekto partnerio – VŠĮ Gamtos paveldo fondas ir susijusių partnerių, buvo perskaityta eilė įdomių pranešimų. Pagrindiniame seminare pranešime VŠĮ „Gamtos paveldo fondas“ projektų vadovas, šių eilučių autorius įvardijo pagrindines rezervato problemas.

Biologinės įvairovės mažėjimas. Nors biologinės įvairovės mažėjimo pasekmės pasauliniu mastu dar nėra taip skaudžiai juntamos kaip klimato kaitos atveju, tačiau jos ne mažiau pražūtingos žmonijai. Biologinės įvairovės nykimas paprastai yra susijęs su ekologinių sistemų kaita. Žuvinto biosferos rezervate ši kaita dėl žmogaus veiklos yra akivaizdi. Dėl melioracijos poveikio degraduoja visas Amalvo pelkės masyvas, kuris įtrauktas į Lietuvos, o taip pat Europos saugomų teritorijų tinklą Natura 2000, nyksta saugomos augalų bei gyvūnų rūšys. Vietos gyventojai geriausiai šią kaitą pastebi ženkliai mažėjant spanguolynų plotams. Sausinimo poveikis juntamas ir Žuvinto pelkėje – sparčiai užaugimas mišku. Neigiamas procesas galima sustabdyti tik atkūrus pelkėse vandens lygį.

Didelę žalą gamtai padarė ir Žuvinto bei Amalvo ežerų ištakose įrengti šliuzai-regulatoriai. Jie pertvėrė žuvų migravimo kelius, sumažino natūralų vandens lygio svyravimą ežeruose, o tuo pačiu ir jų apsisvalymo galimybes. Kartu su vandens tarša tai lemia pagreitėjusį ežerų užaugimą, augalų ir gyvūnų rūšių įvairovės sumažėjimą.

Nusausintų durpelių erozija. Skaidantis nusausintai pelkynų durpei, dirvos paviršius kasmet susilūgsta 1-5 cm, tad daugumoje vietų per 30 metų jau prarasta apie 1m durpžemio! Šis skaidymosi procesas yra itin spartus ariamuose durpžemiuose. Dėl šios priežasties po kelių dešimčių metų daugelyje vietų durpžemio sluoksnio gali visai

nelikti, o atsiradusiame reljefo pažemėjimuose formuosis netinkami ūkiniai veiksmai vandens telkiniai.

Dėl sparčios durpės mineralizacijos dalyje nusausintų plotų melioracinių sistemų palaikymas yra nerentabilus. Sovietmečiu, kuomet nebuvo galvojama apie resursų ribotumą ir jų kaina buvo maža, o juo labiau mažai galvota apie ekologines pasekmes, didžiuliai sausinimo bei upių pertvarkos darbai, plečiant intensyviai žemės ir miškų ūkiui naudotinus plotus, atrodė prasmingi. Šiandien situacija atrodo visai kitaip.

Sausinimo kanalai (grioviniai) ir iš durpių supilti pylimai reikalauja nuolatinės brangiai kainuojančios priežiūros (turi būti kertami krūmai,

jos ir hidrotechnikos statinių priežiūros, vien vandens pumpavimui iš polderio elektros energijos sąnaudos siekia 40 tūkst. litų per metus! Žemės savininkai ir naudotojai nėra pasirengę padengti tokių kaštų, ši ekonominė našta gula ant valstybės pečių. Dėl durpžemio slūgimo vis sunkiau užtikrinti ūkininkavimui tinkamas sąlygas.

Indėlis į klimato kaitą. Kovojant su klimato kaita vis geriau suvokiama pelkių išsaugojimo svarba. Jas nusausinus skaidosi (mineralizuojasi) per tūkstančius metų susiformavusi durpė ir į atmosferą išsiskiria dideli klimato kaitos dujų (anglies dvideginio (CO₂) bei azoto oksido (N₂O) kiekiai (preliminariais paskaičiavimais vien Amalvo pelkės nusausintuose plotuose, skaidantis durpei, kasmet išskiria apie 15 tūkst. tonų anglies dvideginio, kas prilygsta maždaug 10 tūkst. gyventojų miestelio mazutu kūrenamos katilinės metiniam išmetimams!). Šiandien, kai kova su klimato kaita – vienas iš svarbiausių pasaulio uždavinių, nusausintų durpynų atkūrimui turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys.

Vandens tarša. Pelkynų nusausinimas, upių tiesinimas turi didelį įtakos ir vandens telkiniui kokybei. Dėl sausinimo skaidantis durpėms mineralinės medžiagos su lietaus vandeniu išplaunamos ir „trešia“ ežerus bei upes. Be to, ištiesintose

itin didelė. Didžiausi gaisrai Amalvo pelkėje kilo 1983 m. bei 2002 m., kuomet degė didžiuliai aukštapelkės plotai.

NUMATOMI PROJEKTO DARBAI

Siekiant spręsti išvardintas problemas projekto metu planuojama įgyvendinti Žuvinto biosferos tvarkymo plane bei Amalvo gamtotvarkymo plane numatytus hidrologinio režimo atstatymo darbus:

Amalvo žiemos polderio rekonstravimas į vasaros polderį. Amalvo polderio rekonstrukcija apims polderio kanalų ir pylimų pertvarkymą, o taip pat modernių automatinų siurblių įrengimą polderio siurblinėje. Pirmaisiais projekto metais bus rengiamas rekonstrukcijos techninis projektas pagal kurį ir bus atliekami numatyti darbai.

Rekonstruojant polderį siekiama sumažinti jo sausinantį poveikį išlikusiai Amalvo pelkės daliai, polderio eksploatacijos kaštus, durpės mineralizaciją, o kartu ir dirvos susilūgimą, CO₂ išsiskyrimą bei vandens taršą. Tai galima pasiekti pertvarkius žiemos polderį į vasaros polderį. Įgyvendinus polderio rekonstrukciją vanduo iš polderio kanalų būtų pumpuojamas tik augalų vegetacijos periodu, užtikrinant pievoms bei ganykloms palaikyti tinkamą vandens lygį. Šaltuoju metų laiku siurblinė būtų išjungiamą.

Amalvo pelkės išsaugojimo projekto aptarimas vietoje

medžiai, valomos sąnašos, taisomi atsiradę pažeidimai). Ilgus metus ji nebuvo vykdoma. Itin bloga griovių ir pylimų būklė yra Amalvo pelkės pietinėje ir pietrytinėje dalyje. Slūgstant durpei atskirose griovių atkarpose susidarė atvirktinis nuolydis, kaupiasi sąnašos, užsineša dalyje teritorijos įrengtas drežas. Pylimai apaugę krūmais, išvarpyti bebrų bei ondatrių urvų. Pylimų, suformuotų iš durpingo grunto, durpė sukritis. Ne ką geresnė situacija su Žuvinto pylimais. Vien pylimų rekonstrukcijai reikalingos milijoninės lėšos!

Bloga ir Amalvo polderio būklė. Čia, be reikalingos atlikti melioraci-

upėse medžiagų sulaikymas gerokai mažesnis nei natūraliose (pvz. azoto – daugiau nei du kartus). Tai itin aktualu Amalvo ežerui, į kurį pumpuojamas polderio kanalų vanduo bei įteka ištiesintos Šlavantos vandenys. Tai viena iš priežasčių lemiančių Amalvo ežero blogą ekologinę būklę.

Gaisrai – didelė problema nusausintuose durpinguose dirvožemiuose. Gaisrų metu sudega paviršinis durpės sluoksnis, sunaikinama žolinė augalija, smarkiai užteršiamas oras, gesinimui išleidžiama daug lėšų. Tokių sunkiai užgesinamų gaisrų tikimybė sausuojamų metų laiku yra

Vandens lygio atkūrimas Amalvo aukštapelkės pietinėje dalyje. Pietinėje Amalvo pelkės dalyje iki 340 ha valstybei priklausančioje žemėje bus tvenkiami sausinimo kanalai. Dalyje šio ploto (apie 210 ha) numatyta iškirsti sumedėjusią augaliją. Tai sumažins vandens išgarinimą ir užtikrins geresnes aukštapelkės augalijos, o kartu ir spanguolynų, atsikūrimo sąlygas.

Amalvo pelkės pietrytinėje dalyje esančių pylimų ir šliuzo-regulatoriaus rekonstrukcija. Siekiant užtikrinti tinkamas Amalvo pelkės hidrologinis sąlygas bei apsaugoti aplinkines žemes nuo van-

dens prietakos, būtina rekonstruoti pietrytinį Amalvo pelkės pylimą. Dabartinėmis sąlygomis, žiūrint tiek iš ekonominės, tiek iš ekologinės perspektyvos, racionaliausias sprendimas būtų rekonstruoti pačią pietinę pylimo dalį, einančią vakaru – rytų kryptimi nuo šliuzo regulatoriaus link Daukšų gyvenvietės, ir ją pratęsimi, įrengti naują apie 400 m ilgio pylimo atkarpą iki natūralaus reljefo paaukštėjimo – buvusio pelkės pakraščio. Tokiu atveju prižiūrimo pylimo ilgis sutrumpėtų 1,8 km, o šiauriau Daukšų gyvenvietės esančiuose plotuose laikytųsi natūralus vandens lygis. Sprendimas dėl pylimų pertvarkymo bus priimamas derinant su vietos gyventojais ir Marijampolės savivaldybės administracija rekonstrukcijos projekto rengimo metu. Kartu su pylimų rekonstrukcija bus vykdomas Amalvės upelio šliuzo-regulatoriaus pertvarkymas ir stacionarų slenkstį su žuvitaku.

Žuvinto paly šausinimo kanalų tvėnkimas. Žuvinto palyse bus patvenkti du pelkinį mišką sausina kanalai. Bendras jų ilgis apie 5 km. Taip bus atstatytas pelkiniam miškui būdingas grunto vandens lygis, atsikurs būdinga augalija.

Žuvinto šliuzo-regulatoriaus ir dalies pylimų rekonstrukcija. Numatytas Žuvinto šliuzo-regulatoriaus rekonstravimas į slenkstinę nuopylą sudarys prielaidas natūraliam, nuo kritulių ar polaidžio labiau priklausomam vandens lygio svyravimui Žuvinto ežere. Pagal mokslininkų paskaičiavimus, įrengus slenkstį, vandens lygių svyravimo amplitudė padidės 16 cm ir sieks 1,04 m, dėl ko pagerės natūralus ežero apsisvalymas, daugelio augalų ir gyvūnų rūšių gyvenimo (pvz. lydekų neršto) sąlygos. Be to, slenkstyje įrengtas žuvitakis sudarys sąlygas žuvų migracijai.

Rekonstruojant šliuzą-regulatorių bus sutvirtinti ir į abi puses pelkės pakraščiu besidriekiantys vandens lygių Žuvinto pelkynė palai-kantys apsauginiai pylimai.

Kitos projekto veiklos. Projekte taip pat daug dėmesio bus skiriama tausojančio ūkininkavimo skatinimui Žuvinto biosferos rezervato ekologiška jautriose agrarinėse teritorijose – durpžemiuose, šlapiose pievose. Ūkininkams bus parengtos ir skatinamos diegti metodinės rekomendacijos, kurios esančiomis ekonominėmis bei ekologinėmis sąlygomis pasiūlytų optimaliausias kultūras, metodus ir priemones ūkininkavimui.

Geriau suprasti pelkynų svarbą bei susipažinti su projekto darbais padės švietimo ir informavimo veiklos. Projektui bus sukurta atskira interneto svetainė www.wellife.gov.lt, kurioje bus talpinama visa informacija apie vykdomus darbus. Žuvinto biosferos rezervato lankytojų centre bus įrengta pelkėms skirta ekspozicija, o prie Amalvo ežero – neigaliesiems pritaikyta apžvalgos platforma su informacija apie Amalvo pelkių masyvą.

